

Pretoriana

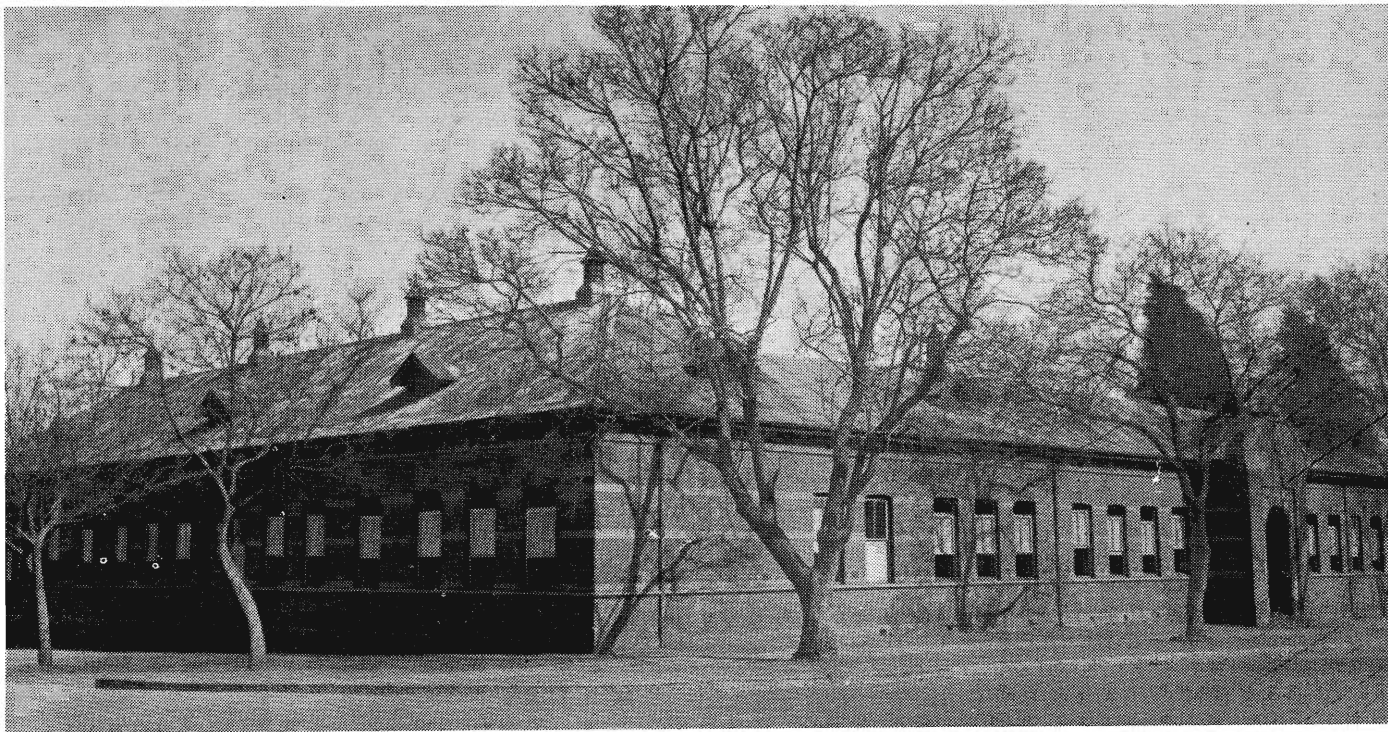
Mondstuk van die Genootskap Oud-Pretoria/Organ of the Association Old-Pretoria.

Kopiereg voorbehou.

Copyright reserved.

INHOUD — CONTENTS

Mnr. H. Coertze: Die Eendrachtsskool. Dr. J. J. N. Cloete: Die Fontein van Pretoria.
 Dr. R. Bigalke: History of the National Zoological Gardens. Dr. W. J. de Kock: Die
 Ondertekening van die Vrede van Vereeniging in Melrosehuis, Pretoria. Dr. J. Ploeger:
 Die Belgiese Posmuseum. Mnr. H. M. Rex: Die Vestiging van Indiërs in Pretoria.
 Dr. J. Ploeger: Besonderhede Aangaande M. C. Genis, dr. B. G. A. D. Arnoldi, Fred
 Haenert en R. A. van Nispen.

DIE EENDRACHTSKOOL soos dit gelyk het tot met sy sloping in 1938. Die foto is geneem vanaf die Staatsgimnasium. Die gebou het op die noordwestelike hoek van Bosman- en Proesstraat gestaan. Die vleuel aan die linkerkant en om die hoek tot by die deur is gebou met geld van die C.N.O.-kommissie en donasies van vooraanstaande boere van Transvaal. Die vleuel aan die regterkant is gebou met geld wat in Duitsland gekollekteer is deur bemiddeling van Pastor Schowalter, die sg. Kruger Stiftung.

DIE EENDRACHTSKOOL

DIE Eendrachtskool het 'n groot invloed gehad in die jare toe die naweë van die Tweede Vryheidsoorlog ondervind is. Die verloop van die gebeurtenisse kan in twee duidelike fases verdeel word waarvan elkeen weer twee onderdele het. Hulle is 1904 tot 1910 en 1910 tot die hede.

In 1903 het 'n groep ouers van Pretoria byeengekom om die stigting van 'n skool te bespreek. Dit moes 'n skool wees waarin beide groepe van die blanke bevolking sou tuisvoel. Die stigters het in hulle doel geslaag onder leiding van bekwame onderwysmanne en -vroue. By een van die jaarvergaderinge van die bestuur het ds. H. S. Bosman, onder andere, die volgende gesê: „Die strewe van die skool is om 'n suiwer Afrikaanse gees in die kind te laat wortel skiet en te ontwikkel; absoluut geen Engelse gees, maar ook geen Nederlandse nie. Ons wil ons kinders nie vir die buitewêreld bekwaam maak nie, maar vir hulle eie Vaderland, wat nou eenmaal 'n tweetalige land is; daarom praat die statute van die skool van gelyke regte vir beide tale.”

Die skool was Christelik-Nasionaal maar nie onder die C.N.O.-bestuur nie alhoewel dit geldelike steun van die C.N.O.-Kommissie ontvang het. Die skool was genoem 'n Eersteklas Dag- en Kosskool. Die hoër-afdeling moes leerlinge oplei vir die matrikulasie-eksamen van die Kaapse Universiteit. Verder was daar 'n gewone laer-afdeling sowel as 'n kleuter-afdeling gebaseer op die Fröbel-stelsel.

Die Eendrachtskool is op 4 Februarie 1904 in die ou pastorie in Kochstraat Nr. 89 (nou Bosmanstraat) geopen. Die eerste bestuur het bestaan uit ds. H. S. Bosman (Voorsitter), genl. C. F. Beyers en die here S. Meintjies, John Dougall, H. L. Malherbe, Izaak Haarhoff, Thos. Voss, W. van Maanen en R. D. Collins (Sekretaris-Penningmeester).

Die eerste hoeksteen is gelê op die noord-westelike hoek van Proes- en Kochstraat deur mev. ds. H. S. Bosman op 20 Januarie 1904. Die meeste geld om hierdie vleuel te bou was afkomstig van die C.N.O.-Kommissie.

Die eerste onderwysers was die volgende: Dr. N. M. Hoogenhout (Hoof) en die here P. J. Möller en Geo. Brummer en mejj. Jessie Frames en Mason as assistente. Dit was die personeel toe die skool in 1904 geopen is. Van hierdie eerste vyf personeellede leef (in 1954) nog net die tagtigjarige mnr. Geo. Brummer. Later het die personeel uitgebrei met, onder andere, dr. H. Reinink, mnre. A. J. de Vos, G. Besselaar en O. van Oostrum.

In September 1905 is 'n tweede vleuel aan die skool gebou met geld wat in Duitsland gekollekteer is deur bemiddeling van Pastor Schowalter wat as voorwaarde vir die skenking gestel het dat daar 'n inskripsie op die hoeksteen geplaas moes word. Die hoeksteen met die inskripsie: „*Krüger Stiftung: Errichtet von Glaubengenossen in Deutschland*” is deur

mev. F. C. Eloff, die oudste dogter van pres. Krüger, gelê. (’n Weeshuis wat destyds op Rustenburg tot stand gekom het, die sg. Kruger-Gestig op die hoek van Boom- en Van Alphenstraat, sowel as die Langlaagte-Weeshuis van die N.H. of G. Kerk het albei ruim geldelike skenkings van Pastor Schowalter se organisasie ontvang. Die gebou van die Kruger-Gestig het in later jare gedien as ’n annex van die Gereformeerde Kerk se Kruger-Koshuis en toe dit ’n aantal jare gelede gesloop is, het die Gereformeerde Gemeente van Rustenburg reëlings getref dat die muurtablet wat die skenking in herinnering roep, bewaar sou word. Sover ek weet is die tablet tans nog in besit van die Kerkraad van die Gereformeerde Gemeente van Rustenburg—Redakteur.)

Die Eendrachtskool is baie dank verskuldig aan die Kerkraad van die N.H. of G. van Pretoria (Bosmanstraat) vir hulle milde bydraes in die vorm van grond en geld, sowel as aan die C.N.O.-Kommissie en die Kruger Stiftung vir geldelike bydraes.

As die prestasie van oud-leerlinge van ’n skool daardie skool se naam verhoog deur hulle plek vol te staan in die samelewing, dan is dit in geen geringe mate te danke aan die onderwysers van so’n skool nie. Ons wil dus graag hulde bring aan die eerste personelede onder leiding van dr. N. M. Hoogenhout tot 1908. Daar is talle oud-leerlinge uit daardie dae wat op verskillende terreine hulle merk in ons volkslewe gemaak het. Uit die aard van die saak is die Eendrachtskool baie trots op hulle. Dr. Hoogenhout en sy personeel het baie duidelik daarin geslaag om die karakter en persoonlikheid van hulle leerlinge te laat ontplooi. ’n Beter en geskikter persoon as hoof van die nuwe skool vir die eerste moeilike jare, kon die stigters seker nie gevind het nie. Die Transvaalse Onderwysdepartement het soveel van sy dienste gedink dat hy kort-kort bevorder is en uiteindelik het dr. Hoogenhout Direkteur van Onderwys geword. Sy naam sal altyd ’n ereplek in die geskiedenis van Eendrachtskool bly behou.

Dr. Hoogenhout is in 1908 deur sy broer, mnr. Frans Hoogenhout, as hoof opgevolg. Hy was egter net vir twee jaar hoof van die skool — wat te kort was om sy stempel blywend op die skool af te druk. As broer van sy voorganger het hy egter trou in die ingeslane rigting voortgebou.

In 1910 het die skool se hoër-afdeling afgeskei en die Boys’ High en Girls’ High School het daaruit ontstaan.

Mnr. Geo. Brummer, wat vanaf die stigting aan die personeel van die skool verbonde was en volkome vertrouwd was met die gees en rigting van die skool, het hoof van die Laer-afdeling geword en hoof gebly tot met sy aftrede in 1932.

Mnr. Brummer is opgevolg deur mnr. W. J. Seymore, wat sedert 1912 aan die personeel van die skool verbonde was. Dit was tydens sy hoofskap dat die onderwysowerheid uiteindelik besef het dat die ou gebou ondoeltreffend en onhygiënies geword het. Nadat baie struikelblokke uit die weg geruim moes word, is ’n sierlike en doelmatige nuwe skoolgebou op dieselfde perseel—wat intussen ietwat vergroot is—opgerig. Die nuwe

Eendrachtskool is sonder twyfel een van die mooiste skoolgeboue in Transvaal.

In 1951 is mnr. Seymore na 'n negentienjarige hoofskap opgevolg deur mnr. H. Coertze, wat toe vir die eerste keer aan die skool verbonde geraak het. Die skool se hele atmosfeer is egter so deurdring van 'n waardige tradisie dat ook hy, nie anders kan nie, as om op die beproefde en gebaande weg voort te lei nie.

— H. COERTZE.

Die Fonteine Van Pretoria

WAAR die mens ook al gaan, bly hy van water afhanklik om aan die lewe te bly. Sonder hierdie belangrike hulpbron kan die boer nie 'n bestaan maak nie. Stedelike samelewing is ook moontlik slegs waar 'n genoegsame en standhoudende watervoorraad verseker is. Daarom is dit verstaanbaar dat die Voortrekkers in Transvaal eers daardie plase uitgesoek het waar standhoudende strome of sterk fonteine aangetref is. Toe daar mettertyd dorpe aangelê moes word, het hierdie gesogte plekke, wat maar skaars in die Suid-Afrikaanse binneland is, se aandele weereens gestyg.

Onder hierdie omstandighede is dit verstaanbaar dat die omgewing waar Pretoria mettertyd aangelê is ook deur van die eerste Trekkers as 'n vaste woonplek gekies is. L. C. Bronkhorst het hom reeds voor 1841 naby die bekende Fonteine (daar was inderdaad meer as een fontein) gevestig en in daardie jaar vir hom die omgewing as 'n plaas met die paslike naam Groenkloof laat inspekteer.¹⁾ Laer af langs die standhoudende stroom, wat deur die Fonteine gevoed is en waaraan die naam Apiesrivier toegeken is, het Bronkhorst heel spoedig 'n hele aantal bure gekry.²⁾ Aan mens en dier het hierdie mooi waterryke vallei 'n gesonde tuiste aangebied.

DIE SLAGAAR VAN DORP EN STAD

Die Apiesriviervallei sou spoedig egter ook om 'n ander rede 'n belangrike rol in die nuwe staat speel, nl. as 'n sentrale vergaderplek tussen die vier oudste dorpies van Transvaal. Met Potchefstroom, Lydenburg, Rustenburg en Zoutpansberg as die uithoeke, was die Fonteinedal die aangewese "midden der bewoond land."³⁾ Hier het die Boere en hulle leiers dus die aangewese plek vir hulle hoofstad gevind. Benewens die sentrale ligging was die omgewing aan die Apiesrivier ook geskik „voor een stad te bouwe, groote en uitgestrekte bouw grond en water."⁴⁾

**DE BRUYN SE SKOENWINKELS (EDMS.) BPK., KERKSTRAAT 285
& 143, PRETORIA.**

Nieteenstaande aanvanklike teenkating van owerheidsweë, is daar op 16 November 1855 egter amptelik toestemming vir die stigting van die dorp Pretoria vlakby die Fonteine op die plaas Groenkloof verleen. Die kragtige waterbron, wat ongetwyfeld 'n deurslaggewende oorweging by die dorpstigting was, het reeds voor daardie datum al begin om sy belangrike rol te speel. Daar is naamlik 'n opvangdam gebou en 'n voor gegrawe om die water na die dorpsgebied te voer.⁵⁾ Van die staanspoor af en totdat die dorpie mettertyd tot 'n stad aangegroei het, het die Fonteine die lewensbloed vir hierdie plaaslike gemeenskap verskaf. Die oorspronklike erwe het almal waterregte gehad en het as „water-erwe” bekend gestaan. Die aanvanklike gebrekkige dam en watervoor is met verloop van tyd herhaaldelik verbeter en uitgebrei. Uiteindelik is die watervoor deur die meer doeltreffende en higiëniese waterpype vervang of aangevul.⁶⁾ Steeds was dit egter daardie een bron — die Fonteine op Groenkloof — waarom alles gedraai het.

DIE FONTEINE BEDREIG

Alhoewel dit uit die staanspoor tog klaarblyklik moes gewees het dat die dorp Pretoria nie sonder die Fonteine op Groenkloof sou kon bestaan nie, is daar toe die dorp gestig is geen stappe gedoen om ook daardie plaas tot die dorpsgrond toe te voeg nie. Moontlik het M. W. Pretorius in die gees van daardie tyd 'n eerbare mondelinge ooreenkoms met L. C. Bronkhorst aangegaan om die watertoevoer vir die dorp te verkry.⁷⁾ Hoe dit ook sy, daar is deurgaans aanvaar dat die dorp op genoegsame water van die Fonteine geregtig is. Bronkhorst het vroeg reeds twee watervore aangebou om sy landerye te besproei. Die een voor is van naby die boonste fontein onder die groot bome uitgehaal vir die lande op die oostelike oewer van die rivier en die ander vanaf die onderste oog, die sogenaamde „Riet Gat,” vir landerye, tuine en boorde op die westelike oewer. Toe die plaaseienaar in 1859 (of omstreeks daardie jaar) 'n derde watervoor wou aanlê om nuwe landerye op die oostelike oewer te besproei, is hy deur veldkornet Van der Walt verbied om met die werk voort te gaan omdat dit moontlik die dorp se watertoevoer sou benadeel het.⁸⁾

Die noodsaaklikheid vir meer konkrete amptelike stappe om te verseker dat Pretoria steeds van water voorsien sal word, is betreklik gou egter ingesien. Dit het daartoe gelei dat die strook grond (4 morges en 411 vierkante roede) waarop die dam en die watervoor aangebou is in 1863 deur die Staat van L. C. Bronkhorst gekoop is, op 20 Augustus 1863 aan eersgenoemde getransporteer is en tot die dorpsgrond toegevoeg is.⁹⁾

Die implikasies van die voorgenoemde transaksie is blykbaar egter nie algemeen begryp nie. Selfs die tweede eienaar van die plaas Groenkloof, Henry James Frames, wat dit in 1874 vir £1,250 van Bronkhorst se boedel gekoop het, het moontlik nie verstaan wat alles daarby betrokke

was nie. Hierdie toedrag van sake het tydens die eerste Britse besetting van Transvaal 'n ernstige wending aangeneem toe die plaas weer van eienaar verwissel het.

Op 15 November 1877 het Jessie Jeanes en Maatskappy, van Kimberley, die plaas Groenkloof (insluitende die Fonteine) vir 'n bedrag van £7,250 van Frames aangekoop. Die volgende dag het Isaac Lithauer, die verteenwoordiger van die nuwe eienaar van die plaas, by goewermentsekretaris M. Osborn besoek afgelê en verduidelik watter planne die Maatskappy met die Fonteine gehad het. Die Maatskappy was naamlik van voorneme om een of ander fabriek, by voorkeur wolwassery, by die Fonteine, wat hulle nou as hulle uitsluitlike eiendom beskou het, op te rig. So 'n onderneming kon egter die watertoevoer van die dorp onderbreek of besoedel en die nuwe eienaars het hulleself skielik uiters besorg oor die erfeienaars verklaar. Die Maatskappy het dus aangebied om van sy beoogde skema met die Fonteine af te sien mits daar 'n bevredigende ooreenkomstige oor die watertoevoer van die dorp bereik kon word. Lithauer het dus aan die hand gedoen dat aan sy maatskappy 'n kontrak toegestaan moes word om die dorp deur middel van pypleidings van water te voorsien. Vir hierdie diens sou die Staat dan 'n bedrag van £2 per erf per jaar, met 'n minimum totaal van £1,600 per jaar, vir 'n tydperk van minstens twintig jaar aan die Maatskappy moes betaal.¹⁰⁾ Die watertoevoer was dus klaarblyklik in die gedrang.

Op 17 November 1877 het Lithauer sy voorstelle aan Osborn skriftelik bekragtig. 'n Kontraktydperk van minstens vyf jaar is nou egter voorgestel en geen prys vir die beoogde watervoorsiening is genoem nie. Die noodsaaklikheid vir behoorlike ooreenkomste in belang van die dorpsbewoners is sterk beklemtoon.¹¹⁾

Gowermentsekretaris Osborn het die applikant meegedeel dat hierdie belangrike aangeleentheid ernstige oorweging moes geniet. Hy kon dus dadelik geen uitsluitel gee nie en moes die voorstelle aan die Administrateur voorlê.¹²⁾ Voordat Osborn die saak aan Shepstone voorgelê het, het hy reeds samesprekings met die Landmeter-generaal, die Registrateur van Aktes en die Waarnemende Staatsprokureur gevoer. Hierdeur is vasgestel dat die dorp wel op watertoevoer vanaf die Fonteine geregtig was. Daar het egter nie algehele duidelikheid oor die kwessie bestaan nie. Daarom is besluit om oud-landdros A. F. du Toit, wat die dorp uitgemeet en voorheen oor die stadsgrense en waterregte onderhandelings gevoer het, vanaf Middelburg, Transvaal, na Pretoria te bring om die saak te help opklaar. Alhoewel Du Toit afgeleef was en sy gesondheid swak was, het hy dadelik die moeisame reis na Pretoria onderneem en op 21 November 1877 reeds 'n verklaring voor vrederegter J. J. Meintjes afgelê.

Du Toit het vertel hoedat veldkornet Van der Walt in 1859 of omstreeks daardie jaar vir Lucas Bronkhorst verbied het om verdere watervore aan te lê. Ook ander owereienaars is verbied om nuwe watervore uit die Apiesrivier uit te haal en sodoende die waterregte van ander

persone laer af langs die rivier te benadeel. Hy was van mening dat daar verskillende besluite van die Volksraad en die Uitvoerende Raad gevind sou word waarvolgens die waterregte van Pretoria afdoende gestaaf sou word.

Shepstone was egter nie tevrede met Osborn se voorlopige bevindings nie en het dus opdrag gegee dat oor die saak verder deur die Landmeter-generaal, die Registrateur van Aktes en die Staatsprokureur verslag gedoen moes word.¹³⁾ Shepstone het ook opdrag gee dat Jesse Jeanes en Maatskappy versoek moes word om hulle voorstelle meer spesifiek te omskryf.

Na aanleiding van Du Toit se verklaring en die feit dat dië dorpsdam en watervoor geleë was op grond wat reeds aan die Staat behoort het, het die Landmeter-generaal en die Registrateur van Aktes toe tot die gevolgtrekking geraak dat Jesse Jeanes en Maatskappy se aanspraak op die water van die Fonteine buitensporig en ongegrond was. Die amptenare het verder daarop gewys dat die plaas Elandspoort, waarop Pretoria gedeeltelik aangelê is, slegs 'n dag na die plaas Groenkloof in 1841 deur dieselfde afbakeningskommissie geïnspekteer is en sedert daardie datum ononderbroke 'n waterreg uit die Apiesrivier geniet het. Gewoontereg het dus klaarblyklik die waterregte van die dorpsgebied beskerm. Daarbenewens is ook nog melding gemaak van die beginsels van die Romeins-Hollandse Reg, die bepalings van verskillende wette en van gebruike, wat deur hofuitsprake in die Kaapkolonie bevestig is, waardeur die waterregte van oewereienaars bevestig is.¹⁴⁾

Die finale besluit van die Landmeter-generaal en die Registrateur van Aktes was dat die eienaars van Groenkloof slegs op 'n billike deel van die wateropbrengs van die Fonteine aanspraak kon maak. Jesse Jeanes en Maatskappy sou dus geensins die afloop van die water na die dorpsdam en watervoor kon belemmer nie. Hulle sou die water dus ook nie vir wolwassery of fabriekwese kon toeëien nie en sodoende die water besoedel of meer as hulle regmatige deel kon gebruik nie. Indien 'n wolwassery opgerig sou word, sou dit so gedoen moes word dat die vuil water nie in die dorpsdam en watervoor beland nie.

Intussen het Jesse Jeanes en Maatskappy verdere voorstelle en menings voorgelê om die owerheid van die „reasonableness” van hulle eis te oortuig. Namens die Maatskappy is aangevoer: (i) dat die Staat erwe met waterregte in Pretoria verkoop het, alhoewel die Staat nie die eenaar was nie van die water wat van die Fonteine op Groenkloof afkomstig was; (ii) dat verskeie dorpenaars wins gemaak het uit koringmeulens wat deur die water van die Maatskappy aangedryf is sonder om aan die Maatskappy enige vergoeding te betaal, terwyl die water winsgewind vir wolwassery of fabriekwese deur die eenaars aangewend kon word; en (iii) dat die koopprys van die plaas ver hoër as die waarde van die **grond** is en dit is dus die waterregte waarvoor die hoë bedrag eintlik betaal is.

CONSTANTIA BOTTLE STORE, 279 PRETORIUS ST., PRETORIA.

Die Maatskappy sou dus verplig wees om die water op 'n winsgewende wyse aan te wend sonder om enige ag te slaan op die belange van die dorp, indien daar nie tot 'n bevredigende ooreenkoms met die Regering geraak kon word nie.¹⁵⁾

Die stukke waarin al die voorgaande inligting vervat is, is daarop aan die Staatsprokureur vir sy verslag voorgelê. Hierdie amptenaar se mening was dat Jesse Jeanes en Maatskappy geen kontrak van die Regering met hulle beweerde reg op die water van die Apiesrivier kon afdwing nie. Die Maatskappy kon dus ook geen betaling eis vir die water wat van Gronkloof afgevoei en na die dorp en die erwe gelei is nie. Die Staatsprokureur het die Regering dus ook aangeraai om die Landdros van Pretoria opdrag te gee om toe te sien dat die water nie deur die Maatskappy met die beoogde wolwassery besoedel word nie. Indien nodig moes 'n hofbevel in hierdie verband aangevra word.¹⁶⁾

Shepstone het daarop besluit dat die Regering geen aanbod aan die Maatskappy te maak het nie. Die Regering het hy verklaar, was bereid om die belange van die inwoners van Pretoria teen enige aanval op hulle waterregte te beskerm.¹⁷⁾ Na hierdie beslissing het Jesse Jeanes en Maatskappy nie verder gepoog om water aan die Staat te verkoop nie en blykbaar is die beoogde skema met die wolwassery ook laat vaar.

GROENKLOOF WORD STAATSEIENDOM EN DORPSGROND

Pas nadat die Zuid-Afrikaanse Republiek sy onafhanklikheid herwin het, het dit bekend geraak dat die plaas Groenkloof by 'n openbare veiling verkoop sou word, aangesien Jesse Jeanes en Maatskappy bankrot gespeel het. Die Uitvoerende Raad het die saak toe op 1 Augustus 1883 in die lig „van de wenschelykheid en nuttigheid van den aankoop voor Gouvernementsrekening van de plaats genaamd ‚de Fonteynen‘, gelegen naby Pretoria“, oorweeg. Die Raad het dan ook „het groote nut van den aankoop dezer plaats“ ingesien. Daarom is besluit om „voor ongeveer vyf duisend pond hoogstens de plaats aan te koop, en den Hoog Ed. Achth. Heer Voorzitter van den E.A. Volksraad, C. J. Bodensteyn, vriendelyk te verzoeken dezen koop voor rekening van het Goevernement te sluit by de publieke verkooping op aanstaanden Zaterdag 4 Augustus“.¹⁸⁾ Die resterende deel van die plaas, bestaande uit 3068 morge en 587 vierkante roede, is inderdaad vir £4,000 aangekoop vir die Regering van die Zuid-Afrikaanse Republiek.¹⁹⁾

Die plaas Groenkloof is egter nie dadelik tot die dorpsgrond van Pretoria toegevoeg nie, maar is van tyd tot tyd aan verskillende persone verhuur. S. P. Coetzee het die plaas vanaf 1 Oktober 1883 vir 'n tydperk van vier jaar van die Regering vir 'n huurgeld van £100 per jaar gehuur. Die huurkontrak het bepaal dat die water afkomstig van die Fonteyne nie bemors sal word nie. Beperkings is ook geplaas op die aantal vee wat op die plaas aangehou kan word, asook op die aantal natuurlike wat toegelaat sou word om op die plaas te woon.²⁰⁾ P. Schuurman het die

kontrak op 6 Februarie 1885 van Coetzee oorgeneem.²¹⁾ Mettertyd het J. F. Celliers die plaas van die Regering gehuur.²²⁾

Eers na die Tweede Vryheidsoorlog is daar uiteindelik besluit om die plaas Groenkloof tot die dorpsgronde van Pretoria toe te voeg. In ruil vir die grond kon daar egter hoogstens 200,000 gellings water daaglik vir die militêre barakke op „Roberts Heights” uit die Fonteine gepomp word. Daarbenewens moes die Stadsraad ook nog hoogstens 100,000 gellings water daaglik gratis aan openbare geboue in Pretoria (insluitende „the residence of the Governor or Lieutenant-Governor”) verskaf.²³⁾ Hierdie reëling het egter verseker dat die Stadsraad van Pretoria beheer verkry het oor die waterbron wat vir baie jare volwaardig aan die behoeftes van die stad voldoen het.

¹⁾ R.60/64: L. C. Bronkhorst aan president W. J. van Rensburg, d.d. 12.2.1864. Die plaas is op 9.8.1841 deur G. Kruger en A. van der Walt geïnspekteer.

²⁾ Preller, G.S.: *Voortrekkermense: Deel IV.* (Kaapstad: Nasionale Pers, Bpk., 1925), pp. 9 en 137.

³⁾ Zuid-Afrikaanse Republiek: Notule van die Volksraad van die Suid-Afrikaanse Republiek (volledig met alle bylae daarby) Deel II (1850-1853). Saamgestel deur J. H. Breytenbach en gepubliseer in Suid-Afrikaanse Argiefstukke — Transvaal, No. 2 (Pretoria: Die Staatsdrukker, 1950), p. 204 — Bylaag 7, 1851: V.R. 156/51. Memorie, d.d. 1.4.1851.

⁴⁾ *Ibid.*: pp. 445-446. Bylaag 68, 1853. V.R. 310/53: M. W. Pretorius aan die Volksraad, d.d. 23.8.1853.

⁵⁾ R.800/55: Veldkornet A. P. van der Walt aan kommandant-generaal M. W. Pretorius, d.d. 16.4.1855.

⁶⁾ Vgl. bv. U.R.B.: Art. 108, d.d. 25.2.1889 en die daaropvolgende kontrak tussen L. G. Vorstman en die Regering van die Z.A. Republiek, d.d. 1.3.1889.

⁷⁾ R.918/78: Gesamentlike verslag deur die Landmeter-generaal en die Registrateur van Aktes, d.d. 17.4.1878.

⁸⁾ *Ibid.*: Uittreksels uit ’n beëdigde verklaring deur A. F. du Toit, d.d. 21.11.1877.

⁹⁾ *Ibid.*: Onthou dat Pretoria destyds geen plaaslike bestuursliggaam gehad het om vir die watervoorsiening te sorg nie.

¹⁰⁾ R.4034/77: M. Osborn aan administrateur Shepstone, d.d. 20/11/1877.

¹¹⁾ *Ibid.*: Isaac J. Lithauer namens Jesse Jeanes en Maatskappy, Kimberley, aan die Goewermentsekretaris, d.d. 17.11.1877.

¹²⁾ *Ibid.*: Goewermentsekretaris Osborn aan Isaac Lithauer, d.d. 19.11.1877.

¹³⁾ R.4034/77: Endossement van T. Shepstone, d.d. 26.11.1877.

¹⁴⁾ R.918/78: Verslag van die Landmeter-generaal en die Registrateur van Aktes, d.d. 17.4.1878.

¹⁵⁾ R.918/78: Jesse Jeanes en Maatskappy aan Melmoth Osborn, Goewermentsekretaris, d.d. 26.3.1878.

¹⁶⁾ R.918/78: Staatsprokureur aan Goewermentsekretaris, d.d. 5.6.1878.

¹⁷⁾ *Ibid.*: Endossement deur T. Shepstone, d.d. 20.6.1878.

¹⁸⁾ U.R.B.: Art. 38B, d.d. 1.8.1883.

¹⁹⁾ Kantoer van die Registrateur van Aktes, Pretoria: Akte van Transport No. 533/1884.

²⁰⁾ R.4508/83: Kontrak, d.d. 27.12.1883.

²¹⁾ *Ibid.*: Kontrak, d.d. 6.2.1885.

²²⁾ R.11861/89.

²³⁾ Vgl. die bepalinge van die „Pretoria and Military Water Supply Ordinance 1905”.

— Dr. J. J. N. CLOETE.

Die Ondertekening van die Vrede van Vereeniging in Melrosehuis, Pretoria

OP 31 Mei 1902 het 'n sombere gebeurtenis hom hier in Pretoria afgespeel. Hierdie gebeurtenis was die ondertekening van die vredesverdrag wat 'n einde gemaak het aan die Driejarige Oorlog. Gewoonlik word daarvan gepraat as die Vrede van Vereeniging, maar in der waarheid was dit 'n Vrede van Pretoria. Hier het al die onderhandelinge tussen Boer en Brit plaasgevind, en is die wrange slottoneel afgespeel, terwyl Paul Kruger ver van die strydtoneel in sy woning in die villa „Oranjelust” in Utrecht, Holland, eensaam gesit het met die ope Bybel daagliks voor hom.

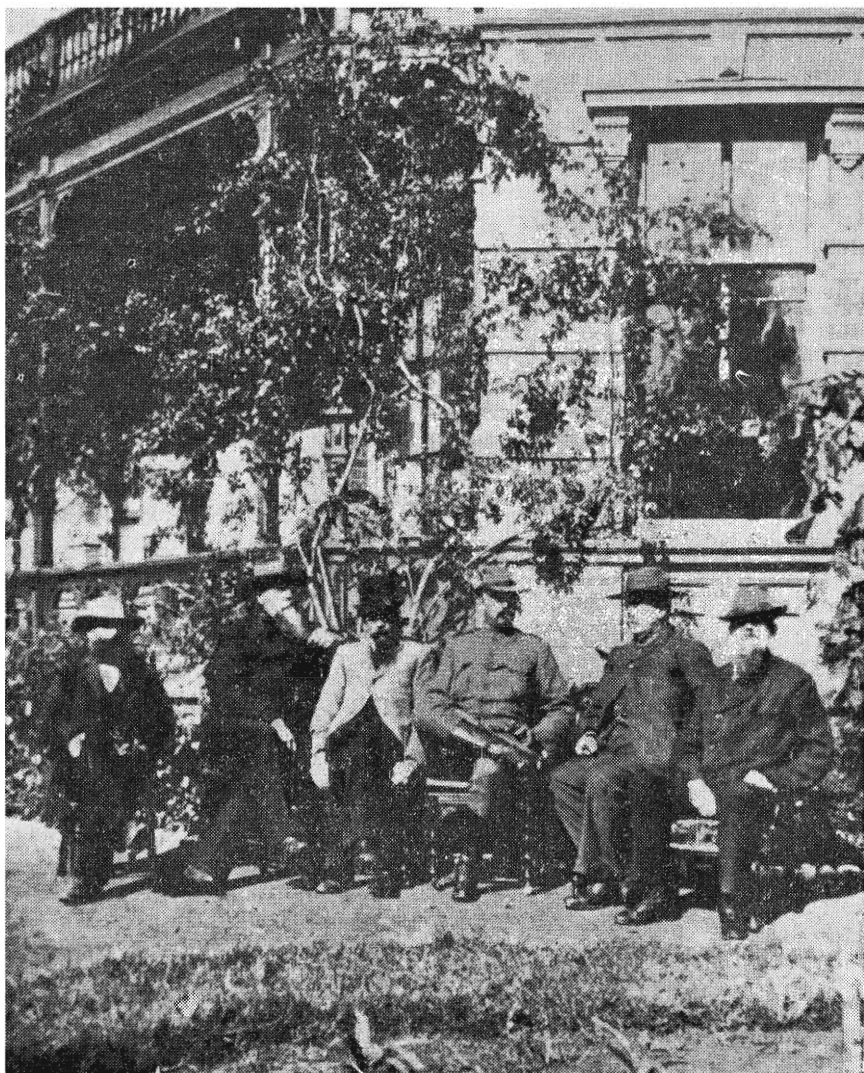
Hier in Melrosehuis, Jacob Maréstraat 275, wat behoort het aan mnr. George Heys, destyds 'n bekende eenaar van 'n passasierskoetsdiens, is op 31 Mei 1902 om 11.05 nm. die vredesverdrag onderteken. Sedert die einde van 1900 het lord Kitchener Melrosehuis as hoofkwartier gebruik, maar voor hom was lord Roberts hier, met sy vrou en twee dogters. Dit was die „Imperial Headquarters, South Africa” gedurende die oorlog en hiervandaan is die bevel uitgestuur wat vir meer as 18 maande lank die aard van die Britse oorlogsverwikkeling bepaal het. Op die solder was sy kamer en teen die klerekas, wat hy met die rug na vore gedraai het, was sy groot militêre kaart vasgespyker. Links, op die grasperk, so word ons vertel, het Kitchener heen en weer gestap in die kommervolle dae toe hy middele moes vind om die Boere se guerilla-weerstand te bowe te kom. Links op die stoep waar meer as 'n halfeeu gelede die Boereleiers, de la Rey, Burger, Hertzog, de Wet en Smuts, met vaste tred gestap het en waar president Steyn moeisam opgesukkel het met halfverlamde bene, is die gedenkplaat van die Historiese Monumentskommissie waarop te lees staan dat die vrede in hierdie huis onderteken is. In die eetkamer, waar die gordyn geval het oor 'n drama van drie jare van stryd en lyding, staan nog die tafel waar die 12 manne hulle plekke ingeneem het. By die koppenet waar Kitchener en Milner gesit het, is 'n silwerplaatjie aangebring.

Net langs Melrosehuis is Parkzicht, die huis wat aan mnr. Karel Rood behoort het, waar die Transvalers tuis was na die Klerksdorpse onderhandelinge, en waar die vyf generaals vanaf 18 Mei verkeer het.

Die geskiedenis wat hierdie slottoneel voorafgegaan het, is as volg:

Na die inname van Bloemfontein en Pretoria gedurende die eerste

BECKETT, MURRAY & CO. (PTY.) LTD.: DEPARTMENTAL STORE; 298 CHURCH ST., PRETORIA.

Boere-afgevaardigdes in Mei 1902 voor „Parkzicht”, op die suidelike hoek van Van der Walt- en Jacob Maréstraat.

Van links na regs: De la Rey, Lucas Meyer, Schalk Burger, Louis Botha, J. C. Krogh en F. W. Reitz. Tussen Botha en Krogh kan die hoeksteen van die woonhuis gesien word. Daarop staan die volgende bewoording: Hoeksteen gelegd door Fred Kleyn, 23 Sept. 1891. W. H. van der Burg, Aannemer. K. van Rysse Jr., Architect.

helte van 1900 was die twee regerings (d.w.s. die Uitvoerende Raadslede van die twee Republieke) „te velde”. Saam met die kommando's, en soms onder beskerming van die kommando's, het hulle van plek tot plek rondgetrek. Pres. Steyn het hom meestal by genl. de Wet bevind en het tot Julie 1900 sy personeel en dokumente by hom gehad, waarna sy kamp by Reitz oorval is en net die President ontsnap het. Daarna is genl. Olivier en genl. Hertzog as Regeringslede aangestel, terwyl die Waarnemende Staatssekretaris, mnr. W. J. C. Brebner, en genl. de Wet, as Hoofkommandant, ook lede was.

Na die vertrek van pres. Kruger het die Transvaalse Regering onder leiding van genl. Schalk Burger gestaan. By hom was mnr. Krogh, genl. Lucas Meyer, en Staatssekretaris Reitz. Die ander twee lede was komm. genl. Louis Botha en genl. de la Rey, maar lg. was in Wes-Transvaal.

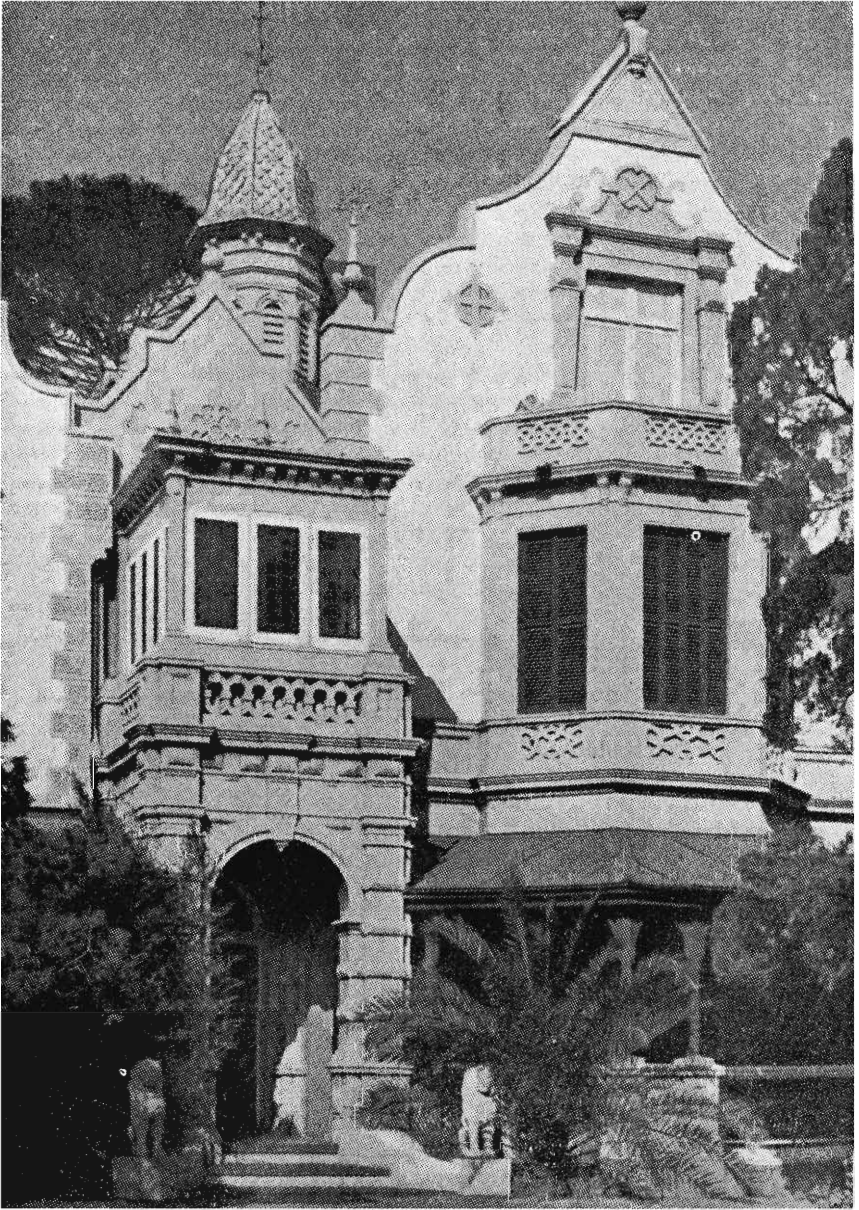
Op 4 Maart 1902 ontvang genl. Schalk Burger, tesame met Reitz, Krogh en Meyer, Kitchener se vredesvoorstelle op hulle 62ste staanplek gedurende die oorlog by Stroomwater, ten Noorde van Balmoral. Kitchener het uit Pretoria laat weet dat bemiddelingspogings in Europa aangewend is en dat die Britse Regering geantwoord het dat die vrede hier in Suid-Afrika gereël moes word.

By ontvangs van genl. Burger se antwoord, het Kitchener die Regering 'n vrygeleide na Kroonstad gegee waar hulle gemeen het dat hulle pres. Steyn sou vind. Op 22 Maart het hulle Balmoral verlaat en het op hulle reis deur Pretoria op versoek van Kitchener met hom 'n kort onderhoud gehad. By hulle was die Assistent-Staatsprokureur, adv. Louis Jacobz en mnr. Dirk van Velden.

Vroeg in April is genl. Louis Botha in kennis gestel van die reëling dat die twee Regerings op Klerksdorp sou saamkom. Op 7 April het hy toe saam met sy sekretaris, adv. N. J. de Wet, die latere Minister, Hoofregter en Waarnemende Goew.-Generaal, daar aangekom vir die samesprekings wat op 9 April 'n aanvang geneem het. Daar was skerp meningsverskil oor die wenslikheid daarvan om die oorlog voort te sit, en pres. Steyn, wat reeds die eerste tekens van 'n liggaamlike ineenstorting begin toon het, was heftig teen onderhandeling gekant. Generaal Botha en andere het egter anders gedink. Uiteindelik is voorstelle op skrif gestel en op 12 April was die Regerings in Pretoria om met lord Kitchener samesprekings te voer.

Terwyl die knapste Boereleiers in Pretoria was, het die oorlog voortgewoed — dit was wapenstilstand en oorlog gelyktydig. In Wes-Transvaal was Hamilton bv. met 'n „drive” teen de la Rey se magte besig en het die ou Generaal se regterhand, kommandant Potgieter, by Rooiwal gesneuwel. Ook in die Vrystaat is daar met troepe heen en weer tussen blokhuislinies gegee.

**KUTER SE APTEEK: APTEKER EN OOGKUNDIGE, TRANSVALIA-
GEBOU, SENTRAALSTRAAT, PRETORIA.**

Melrose House in Jacob Maréstraat, regteenoor die suidelike ingang van Burgerspark, waar die Vrede van Vereeniging op 31 Mei 1902 onderteken is.

Die samesprekings het tot 17 April geduur. Die Boereleiers sou kans kry om al die kommando's te raadpleeg. Kitchener het aangebied om die spoorweg en telegraafdiens tot hulle beskikking te stel en 'n vrygeleide aan elke Regeringslid te gee. Intussen het die oorlog voort gewoed, maar daar sou van Engelse kant nie opgetree word teen kommando's wat besig was om vergaderings te hou nie, en ook nie teen kommando's wie se leiers gekies is as afgevaardigdes na die volksbyeenkoms nie. Hierdie reëling het tot allerhande situasies aanleiding gegee, soos bv. die geval van die jong luitenant in die Vrystaat wat genl. de Wet gevang het, en toe tot sy grootste teleurstelling van die vrygeleide van Kitchener vir die Generaal moes verneem.

Uit elke Republiek sou daar 30 afgevaardigdes gekies word om na Vereeniging te gaan en daar te besluit of daar verder sou onderhandel word en, indien wel, hoe dit moes geskied. Op 'n koue mistige oggend, die 15de Mei 1902, het die afgevaardigdes te Vereeniging aangekom, waar adv. N. J. de Wet reeds die terrein en tente in orde laat bring het.

Hier, in 'n groot markeetent, het die byeenkoms onder voorsitterskap van genl. Beyers begin. Dit was 'n merkwaardige vergadering.

Daar was genl. Schalk Burger deur wie se toedoen, hoofsaaklik, hierdie manne hier was; F. W. Reitz, Oud-President van die Vrystaat en nou Staatssekretaris van die Suid-Afrikaanse Republiek — die man wat in 1899 die ultimatum aan Engeland uitgeskryf het. Daar was Louis Botha, die held van Colenso; Koos de la Rey, die Leeu van Wes-Transvaal; Jan Smuts, pas terug uit Namakwaland en nou regsadviseur van die Transvaalse Regering. Tussen die Vrystaters het die tragiese figuur van Marthinus Theunis Steyn gesit, liggaamlik gebroke deur sy aandeel in die Vryheidstryd. Hy sou net hierdie eerste vergadering bewoon en dan in sy tent siek lê totdat hy Vereeniging weens sy toestand moes verlaat. By hom het genl. Christian de Wet gesit, die beroemdste guerilla-leier van alle tye; Hertzog, netjies van persoon, vas van oortuiging, gehard in die stryd, gewapen met kennis en ervaring as Regsgeleerde en Regter. Hy sou doen wat Steyn nie kon uitvoer nie. Daar het ook die fleur van die Vrystaatse offisiere gesit: Badenhorst, Nieuwoudt, Hattingh, Wessels, Prinsloo, Brand en Froneman. Daar was ook die gedugte vegters teen die blokhuislinies, Mentz en van Coller; Ross en de Kock en Vrede, oorwinnaars van Tafelkop; Rautenbach van Bethlehem, wat kort gelede nog in die Brandwaterkom geveg het; Jacobz, Koen, Bester, Bruwer en die Hoof van die President se lyfwag, C. A. van Niekerk.

Onder die Transvalers het daar generaals van naam gesit, manne wat gedurende die maande wat verby is diep spore op die Transvaalse vlaktes getrap het: Kemp, Muller, Liebenberg, du Toit, Celliers, Chris Botha, Grobler, Britz. Daar was ook nog 'n aantal kommandante, twee land-

**DE BRUYN'S SHOE STORES (PTY.) LTD., 285 & 143 CHURCH ST.,
PRETORIA.**

droste en vier gewone burgers.

Eenkant by 'n tafel het die twee notulehouers gesit: D. E. van Velden en ds. J. D. Kestell. By die sittings is dit meestal ds. Kestell wat met gebod open en sluit. Tussendeur het hy elke dag die dienste en bidstondes gelei, soos hy so dikwels op die Vrystaatse vlaktes gedoen het in die bittere maande wat agter gelê het.

Dag na dag het die vergadering in die groot tent gesit — daar was meningsverskil. Aan die een kant dié wat wou vrede maak, en aan die ander kant die wat wou voortgaan. Aan albei kante was daar argumente wat nie oor die hoof gesien kon word nie. Dit was 'n gewigte keuse wat voor die manne op Vereeniging gelê het. Pres. Steyn het nie meer gepraat nie. Hy het in sy tent gelê en daar verslag van wat bespreek en besluit is gehoor. Daar is uiteindelik voorstelle geformuleer. Genls. Smuts en Hertzog het die aangewese twee persone geword om rigting te gee en die regte bewoording te vind wanneer iets op skrif gestel moes word. Op Saterdag, 17 Mei, is besluit om die 5 generaals, Hertzog, Smuts, de la Rey, Botha en de Wet na Pretoria met hierdie voorstelle te stuur, waar Kitchener en Milner op die uitslag van die beraadslagings gewag het.

Hierdie samesprekings met die Engelse bevelvoerders was die kern van al die vredesonderhandelinge, want in die 10 dae wat sou volg, is die vredesvoorwaardes puntsgewys deur taaie onderhandeling uitgepluis en vasgestel. Genls. Hertzog en Smuts het 'n reuse aandeel in die same-sprekings gehad en na tien dae het Milner erken dat die twee Boere-advokate hom uitgeput het. „It was an awful ten days,” het hy gesê. Adv. N. J. de Wet het as tolk opgetree.

Na die eerste fase het dit gelyk asof die sameprekings 'n dooie punt bereik het, maar Smuts het 'n uitweg help vind en toe het Kitchener die saak bespoedig deur voor te stel dat net genls. Hertzog Smuts en hy 'n komitee vorm om die werk voort te sit. Dit is toe ook gedoen.

Kitchener en Milner was dit nie altyd eens met mekaar tydens die onderhandelinge nie, en het mekaar soms openlik die waarheid vertel. Milner wou graag 'n onvoorwaardelike oorgawe gehad het, en was gekant teen al die onderhandelinge. Hy was kil en ongenaakbaar teen die Boereleiers. Kitchener, daarenteen, was baie meer hartlik en informeel in sy optrede.

Die Boereleiers het ook nie almal eners oor sake gedink nie — hulle was ook verdeeld. Genls de Wet en Hertzog was teneergedruk oor die neiging by die Transvalers om hulle onafhanklikheid prys te gee. Maar uiteindelik is tog 'n ooreenkoms bereik oor 'n dokument bestaande uit tien klousules, wat ook deur Chamberlain en die Britse Kabinet per kabel goedgekeur is. Dit dan was die finale voorwaardes wat die vyf generaals na Vereeniging moes neem en daarop moes net JA of NEE geantwoord word. Daar sou aan die vergadering op Vereeniging tot Saterdagdaand

31 Mei 1902 kans gegee word om die klousules te aanvaar of te verwerp.

Op Woensdagaand het die generaals per trein na Vereeniging vertrek. Om 9 vm. op 29 Mei is die eerste sitting gehou en die rapport voorgelees, maar pres. Steyn was nie teenwoordig nie, want op daardie selfde dag het hy bedank en genl. de Wet as Waarnemende President benoem. Hy was ernstig siek en het dié agtermiddag Vereeniging verlaat om op Krugersdorp behandeling te ontvang. Voor sy vertrek het hy te kenne gegee dat hy nooit sou toestem tot die beëindiging van die Republieke se onafhanklikheid nie.

Nadat die vredesvoorwaardes drie dae lank ernstig bespreek is, is toegestem om die onafhanklikheid van die Republieke prys te gee. Generaal de Wet was die standvastigste, maar het uiteindelik toegegee aan die wens van die meerderheid dat die voorwaardes aanvaar word. Smuts en Hertzog moes die gevoel van die vergadering vaslê in 'n besluit wat aan die Britse verteenwoordigers voorgelê sou word. Dit was 'n roerende dokument waarin die meedoënlose omstandighede wat die vergadering dwing om die onafhanklikheid prys te gee, genoem word.

Landdros Stoffberg het die Bybel oopgeslaan en uit die vyfde hoofstuk van Klaagliedere geles: „Gedenk Here . . . wat ons geschied is; aanschouw het, en zie onzen smaad aan. Onze erfdeel is tot de vreemdelingen gewend” So het sy stem in die stilte van die tent geklink.

Daar is gestem: 54 vir aanname van die voorwaardes en 6 daarteen. Genl. Schalk Burger het 'n paar woorde gesê. Ds Kestell het 'n gebed gedoen. Toe is lord Kitchener se twee Skakeloffisiere binnegeroep om die vergadering se besluit te verneem en na Pretoria oor te bring.

Reëlings is getref vir die twee Regerings om na Pretoria af te reis. Voordat die afgevaardigdes uiteen is, is eers besluit om genls. de la Rey, de Wet, en Botha na Europa af te vaardig om fondse vir die noodlydende Boerevolk in te samel. In daardie selfde jaar voer die generaals hulle opdrag uit en doen hulle ook aan die ou President in Utrecht verslag oor die beëindiging van die oorlog.

Kort voor 11 nm. op 31 Mei het die Regerings op Pretoriastasie aangekom waar 'n rytuig gereed gestaan het om hulle na Melrosehuis te vervoer. Op hulle versoek het hulle eers geleentheid gekry om die besluit van Vereeniging weer deeglik deur te lees voordat dit aan die Britse verteenwoordigers oorhandig is. Eers toe het Kitchener en Milner die vertrek binnegekom en het die ondertekenaars hulle plekke om die tafel ingeneem.

Aan die koppen van die tafel het Milner en Kitchener gesit —

Burgerspark. Die foto is in 'n suidelike rigting geneem. Links kan Van der Walt-en regs Andriessstraat gesien word. Die suidelike grens van die park word deur Jacob Maréstraat gevorm en die noordelike grens deur Burgersparklaan (wat nie op die foto in die voorgrond verskyn nie). *Melrose House*, waar die Vrede van Vereeniging op 31 Mei 1902 onderteken is, kan op die agtergrond aan die suidekant van Jacob Maréstraat gesien word (links van die lang witdakgebou). Op die suidwestelike hoek van Jacob Maré- en Van der Waltstraat staan *Parkzicht*, waar die Boereafgevaardigdes destyds tuis gegaan het. *Foto: The Pretoria News.*

Milner aan Kitchener se regterhand. Naas Milner het die 6 Transvalers gesit en naas Kitchener, die 4 Vrystaters. In die hoek van die vertrek was die stille groepe toeskouers — 'n paar Engelse offisiere en 'n paar Boere-vertegenwoordigers, onder wie ds. Kestell en adv. de Wet.

Die verdrag is op perkament getik en daar was 4 eksemplare wat al vier onderteken is. (Een word nog in die Staatsargief bewaar.) Om 11.05 nm. is die eerste eksemplaar voor die Waarnemende President van die Z.A.R., genl. Schalk Burger, gelê, Hy het eerste geteken. Na hom, oud-president F. W. Reitz, in sy hoedanigheid as Staatssekretaris van die Z.A.R., maar toe die dokument voor hom lê, het Reitz met die pen in sy hand opgestaan en plegtig verklaar dat hy sy naam bloot as Staatssekretaris teken en nie as F. W. Reitz in sy persoonlike hoedanigheid nie. Enkele weke later het hy dan ook as banneling die land tydelik verlaat. Daarna het genl. Louis Botha geteken, na hom genl. de la Rey, toe genl. Lucas Meyer en eindelijk mnr. J. C. Krogh. Die dokument is na die oorkant van die tafel geskuif. Genl. de Wet het as Waarnemende President van die Vrystaat geteken. Na hom genl. Olivier, toe genl. Hertzog en laastens mnr. Brebner. Die dokument het nou 'n lys van 10 name aan die regterkant gedra. Toe is dit na die bopunt van die tafel gestuur. Links van die Boerename het die Britse opperbevelhebber geskryf: Kitchener van Khartoum. Daaronder het die Hoë Kommissaris die woord Milner geplaas. Toe kyk Milner op, en toe hy later die aand in sy kamer kom, het hy geskryf: „As daar iets was wat my vriendeliker teenoor die Boere kon maak dan was dit die gesigte van sommige van die manne wat vanaand om die tafel gesit het. Dit ly geen twyfel nie dat sommige van hulle dit diep gevoel het, ten spyte van hulle kenmerkende selfbeheersing”

Maar wie kan hierdie dramatiese slottoneel meer simpatiek beskrywe as vader Kestell — hy wat in die dae van bange nood nooit opsy gestaan het nie, en toe daar in die eetkamer van Melrosehuis die beker tot die laaste help ledig het: „Die dokument is geteken. Alles swyg in hierdie vertrek waar daar soveel gepraat was. Hulle sit nog 'n oomklik stil. 'n Verpletterende gevoel van verlies oorweldig ons manne. Daar staan die lede van die Regerings nou op, asof verbysterd, om die saal te verlaat. Spreek, dit kan hulle nie. Dit is Kitchener wat dit die eerste doen. Hy gaan van die een na die ander en bied ieder die hand: ‚We are good friends now,‘ sê hy. Hy is soldaat en as soldaat het hy sy plig teenoor sy land gedoen. Maar hy spreek soos dit 'n krygsman betaam teenoor 'n dappere vyand wat sy swaard moes afgee; en die lede van die Regerings probeer om wat hy sê aan te neem in die gees waarin dit uitgespreek word. Maar die hart is verbryselfd. Daarop verlaat hulle die saal.”

— Dr. W. J. DE KOCK.

(Met erkenning aan die S.A.U.K.)

**A. W. DAVIS & CO. LTD., VOLLEDIGE HUISMEUBLEERDERS,
KERKSTRAAT 230, PRETORIA.**

HISTORY OF THE NATIONAL ZOOLOGICAL GARDENS

THERE is probably no zoological garden anywhere in the world that came into existence in the same unorthodox manner as the National Zoological Gardens. It was in October of the year 1899 that this institution was founded at "Rus in Urbe", and up to the year 1913 its fate was inseparably linked with that of the Transvaal Museum, formerly the "Staatsmuseum der Zuid-Afrikaansche Republiek".

The existence of a modern zoological garden in the administrative capital of the Union is entirely due to the late Dr. J. W. B. Gunning. If he had not persisted in his efforts and overcome all difficulties with great astuteness, it is most unlikely that a modern zoo would have existed in Pretoria today. During the years 1900 to 1913 he filled the dual post of Director of the Transvaal Museum and Zoological Gardens with distinction.

The idea of founding a state museum for the South African Republic originated with the Secretary of State, Dr. W. J. Leyds, as far back as 1892. In 1895 (Deed of Transfer 3076/1895) the Republican Government purchased the property known as "Rus in Urbe", for the sum of £8,500 from the estate of Johannes Francois Celliers, founder of *De Volksstem*. This ground is a portion of the farm Daspoort No. 192 and was acquired for the purpose of establishing a zoological garden. In the deed of transfer the area is stated to be 19 morgen 258 square roods, but on being resurveyed by Mr. F. S. Watermeyer in February of the year 1896, the area was found to be 19 morgen 481 square roods. In the year 1935 that portion of Paul Kruger Street (formerly Market Street) that lies between Boom Street and the Apies River bridge was transferred to the City Council of Pretoria. As this portion (A 1731/35) measures 1.4958 morgen, the present area of "Rus in Urbe" is 18 morgen 184 square roods.

After the Jameson Raid (30th December, 1895, to 2nd January, 1896) the plan of establishing a zoological garden in Pretoria was abandoned for the time. The Director of Education was allowed to use the house of the late J. F. Celliers at "Rus in Urbe" as a second hostel for about twenty lads of the Staatsgymnasium, and the rest of the land was let to a horticulturist for some time.

As an interesting sidelight it may be mentioned that the official telegrams and other documents dealing with the Jameson Raid were for many years deposited in the Old Museum, which stands on a part of "Rus in Urbe".

THE HUTSPOT, COFFEE HOUSE & RESTAURANT, CENTRAL STREET, PRETORIA.

It was not until the year 1950 that these documents were transferred to the Chief Archivist.

On the 8th December, 1897, the Board of Trustees resolved to promote Dr. J. W. B. Gunning from Acting Director to Director of the Staatsmuseum. Previous to the erection of the museum in Boom Street, the museum collections were housed in the Market Hall on the market square of Pretoria. Live animals were presented to the Staatsmuseum from time to time, and by the end of January, 1898, Dr. Gunning reported that the following live animals were on hand— one Serval, one Bushy-tailed Meerkat, Cape Pole-cat, two Large Grey Dormice, one Duiker, one Gemsbuck, one Water Monitor, five Baboons, one Vervet Monkey, one jackal, one large tortoise, about 50 small birds of different kinds and one owl. These animals were kept at the back of the Museum in a yard measuring about twenty square yards.

Up to that time Dr. Gunning and Mr. P. A. Krantz (taxidermist of the Museum) had paid personally for the maintenance of the animals, but as the expenses connected with their keep were becoming too high, Dr. Gunning asked the Museum's Trustees to try and get a small sum placed on the estimates for the purpose of starting a zoological garden. Although this attempt failed, Dr. Gunning was not discouraged. Very soon he again approached the Trustees and obtained permission to have a few simple bird-cages made from packing-cases. These were required in order to keep the large number of small birds offered from time to time until their plumage had become suitable for mounting. He insisted that this was necessary in order to get satisfactory series of the various kinds. Dr. Gunning was authorised to have the bird-cages made at a cost not exceeding ten pounds, with the result that the birds were kept indefinitely.

In June, 1898, the Trustees agreed to the purchase of the following animals for the sum of £10: one Serval, two Kafir-cats, two Bushy-tailed Meerkats, two Slender Mongooses, one Genet, two Cape Polecats, one Spotted Eagle-owl, one Vlei Otomys and one Python. An expenditure of £25 was also authorised for cages for these animals, and the Director was allowed to spend not more than four shillings per day for their maintenance. This was very soon increased to ten shillings per day.

With additional purchases the collection of live animals gradually grew. As from 40 to 50 people a day wished to see the animals, the Trustees agreed on the 17th February, 1899, to levy an entrance fee of 6d. per head for adults and 3d. each for children. The income from this source paid for the maintenance of the animals. As it was felt to be cruel to destroy birds to fill the show-cases of a museum, a private appeal for funds was made by the Director in 1899. The first large donation of £25 came from Mr. (later Sir) Julius Jeppe. Other donors were Mr. Vorstmann £25,

SUID-AFRIKAANSE PERMANENTE BOUGENOOTSKAP, „PERMANENT“-GEBOU, PRETORIUSSTRAAT 200, PRETORIA.

T. W. Beckett £20, Dr. H. J. Coster £10, Mr. T. Haarhoff £5. 5. 0., Mr. J. H. de Bussy £5. 5. 0., Mr. R. T. N. James £5, Baervelt and Heyblom £2. 2. 0., Mr. A. Johnston £2 and a few smaller amounts. Through the kind offices of the Managing Director, Mr. Kretschmar van Veen, the "Nederlands Zuid-Afrikaansche Spoorwegmaatschappij" assisted the young zoo with a handsome donation of £500 in September, 1899. Earlier in the same month a donation of £17. 12. 6. was received from the management and officials of the Spoorwegmaatschappij.

On the 26th April, 1899 (Raadsbesluit No. 438) the Executive Committee granted an application submitted by Dr. Gunning through the Chief of the Public Works Department for a sum of £200. This was required for building cages for a collection of live animals. The application was granted subject to the condition "dat de hokken zullen worden opgesteld ter plaatse waar de dieren tuin zal komen". In the preceding year an amount of £100 had been made available through the Public Works Department for a similar purpose.

When the Anglo-Boer War broke out in October, 1899, the inmates of the hostel at 'Rus in Urbe' either joined the Republican forces or went home. As part of the ground was not in use at the time, Dr. Gunning cast his eyes on this locality for the establishment of a zoological garden. Residents in the neighbourhood of the market square were encouraged to complain about the unpleasant odours and the noises coming from the animals, with the result that the Chairman of the Museum's Board, Dr. N. Mansvelt (who was also Director of Education, and as such was in charge of the ground "Rus in Urbe"), allowed Dr. Gunning to transfer the small collection of live animals "temporarily" to "Rus in Urbe". The transfer was made on the four days October 18th to 21st of the year 1899 at a cost of £7: 15. 0. As stated by Dr. Gunning the greater part of "Rus in Urbe" was at that time let to a gardener for horticultural purposes, and in order to get hold of some of the ground he was privately bought out and a few small cages were dotted about the ground.

A formal resolution to establish a zoological garden in Pretoria was never taken, and it is only due to Dr. Gunning's perspicacity and fixity of purpose that the National Zoological Gardens ever came into existence.

In May, 1900, Dr. Gunning proposed that the Trustees of the Museum should assume responsibility not only for that portion of the grounds already occupied by the young zoo, but also for the whole of "Rus in Urbe". Under the chairmanship of Dr. N. Mansvelt the Trustees unanimously decided to inform the Government that they considered the Zoo to be a department of the Museum. In accepting responsibility for it, the Trustees desired to assume authority over the whole of "Rus in Urbe". As the lessee of the ground, Mr. C. Blok, wished to leave, the Trustees were prepared to com-

**PRETORIA UNITED DAIRIES, LTD., 149 JACOB MARÉ STREET,
PRETORIA.**

JAN WILLEM BOUDEWYN GUNNING

pensate him up to an amount of £65 for the improvements that he had made for the ground on which the new museum (i.e. the museum in Boom Street) was being built.

On the 5th June, 1900, Pretoria was occupied by the British forces. After this the Trustees appointed by the South African Republic no longer functioned, but Dr. Gunning remained as Director of the Museum and Zoological Gardens. The Military Governor, Major-General Sir J. G. Maxwell, allocated £375 per month for the combined institutions and both he and Major C. Thompson took an active interest in the work of the Zoo.

In August, 1901, the Pretoria Museum and Zoological Gardens were taken over by the Civil Administration and a new constitution was drawn up. Dr. Gunning remained as Director, and the following gentlemen were appointed as a committee of management: Mr. G. Fiddes, C.B. (Secretary to the Transvaal Administration), Col. J. Spencer Ewart, C.M.G., Mr. A. Karlson (City Engineer), Mr. A. Johnston (merchant) and Mr. J. G. C. Wagner (Civil Commissioner). Mr. Fiddes was chairman of this committee.

In November, 1901, the Transvaal Administration increased its monthly grant to £500 for the combined institutions, and the Committee was empowered to enrol subscribing members at fees of £5. 5. 0. and £2. 2. 0. per annum.

Under the energetic guidance of its able Director, the Zoo now made rapid progress and its collection of animals increased considerably.

The Committee almost immediately realised that a liberal amount of space was essential for a proper zoological garden, and, bearing future developments in mind, it wisely tried to obtain more ground on the northern side of the Apies River. The result was that by Executive Council Resolution No. 417 of the 29th August, 1902, an area of approximately 19 morgen 350 square roods on the northern side of the Apies River and abutting on Market (now Paul Kruger) Street was reserved for the Committee of the Museum and Zoological Gardens.

In January, 1904, the Secretary for Lands enquired of the Surveyor-General whether the area of the additional land could be furnished, but the Surveyor-General's reply was that this could not be done because the land had not been surveyed. The Northern Extension (Reserve 20: S.G. No. A.5698/06) was actually surveyed by Mr. H. M. Anderson during the period December, 1905, to April, 1906, and found to be 13 morgen 274 square roods. The plan of the surveyed Northern Extension together with other surveyed reserves on the Townlands (S.G. No. A. 4586/05) was finally approved on the 28th July, 1908. By Executive Council Minute

The existence of a modern zoological garden in Pretoria is entirely due to the late Dr. Gunning.

'n Skenking deur mnr. A. Swart, Avondale Mansions Nr. 4, Mainstraat, Pretoria, stel ons in staat om hierdie foto te publiseer.

No. 1817 of the 4th March, 1909, an area of 13 morgen 274 square roods (the "Northern Extension") was reserved as a "Museum and Zoo Extension". The area of approximately 19 morgen 350 square roods reserved by Executive Council Minute No. 417 of the 29th August, 1902, was thereby cancelled.

In the year 1935 the City Council of Pretoria transferred a triangular area of 26,817 square feet (portion 52 of the farm Pretoria Town and Townlands No. 599 situated near Eloff's Cutting, A. 2302/35) to the National Zoological Gardens (Deed of Transfer No. 16213/1935 dated 11th November, 1935). This transfer was approved by Executive Council Minute No. 215 of the 6th February, 1936.

The Northern Extension was fenced with a steel paling fence five feet high at a cost of £834. 10. 0. in the years 1905 to 1906.

In January, 1903, Mr. A. Johnston was elected Vice-Chairman of the Committee and later he became Chairman. During his long term of office, which terminated with his death in November, 1919, he rendered the Zoological Gardens valuable services and did much to advance their interests.

In March, 1903, the Government approved of a change in name from Pretoria Museum and Zoological Gardens to Transvaal Museum and Zoological Gardens.

As the result of a decision taken by the Union Government, the Transvaal Museum and Zoological Gardens were separated from one another in April, 1913, and each institution was placed under a Committee of Management and a Director. Within the comparatively short period of almost fourteen years, the Transvaal Zoological Gardens, which had really come into existence as a branch of the Transvaal Museum, had grown to such an extent under the able management of Dr. Gunning that it was necessary to provide a separate Committee and Director.

On the 23rd June, 1913, the first Director of the Transvaal Zoological Gardens, Dr. J. W. B. Gunning, passed away after a protracted illness. He was responsible for the establishment of the National Zoological Gardens of South Africa, and their rapid advancement and extension in the early years are due to his neverceasing interest and energy.

Dr. Gunning was succeeded by Dr. A. K. Haagner, who served as Director from January, 1914, until November, 1926.

In September, 1916, the name of the institution was once more changed from Transvaal Zoological Gardens to National Zoological Gardens of South Africa, the name which it still bears.

Mr. H. C. Jorissen was elected Chairman in December, 1919, and served in this capacity until he resigned in October, 1926. He was succeeded by Dr. D. E. Malan, Professor of Zoology at the Transvaal University College

SOUTH AFRICAN PERMANENT BUILDING SOCIETY, PERMANENT BUILDINGS, 200 PRETORIUS ST., PRETORIA.

(now the University of Pretoria), in the same month. In September of the year 1927 Dr. Malan was succeeded by Mr. N. Spencer, who served as Chairman until August, 1932. In the latter month Dr. Malan again became Chairman and served in this capacity until he resigned as a member of the Board in 1954.

The present Director is the third and assumed duty on the 1st April, 1927.

At the beginning of the year 1927 the National Zoological Gardens were faced with an accumulated deficit of £2,739, the greater part of which was incurred during the Great War years, when the Committee was faced with reduced Government grants-in-aid, reduced revenue from other sources and increased prices of foodstuffs and commodities of all kinds. As the result of strong representations to the Government, a loan of £2,500 was received in July of the year 1927. This enabled the Committee to settle the accumulated liabilities and to make certain savings by buying in cheaper markets. But it left unsolved the vital problems of replacing tumble-down buildings and making extensive repairs to others. Relief in this respect was forthcoming in the year 1930, when the Government began to provide certain funds for repairs and minor works. The loan was liquidated early in 1938.

In the year 1930 the Committee established a Pension and Provident Fund for its European employees. This was no simple matter, since no provision of any kind had previously been made, and the institution's financial position was still very precarious. The very inadequate pension fund will cease to operate when those employees have retired who were in the institution's service prior to January, 1930.

By Government Notice No. 1399 of the 6th October, 1933, the institution was incorporated under the State-aided Institutions Act (Act No. 23 of 1931), and the Committee became the Board of Trustees of the National Zoological Gardens of South Africa. A new constitution was drawn up and published in the *Government Gazette of the* 6th October, 1933.

In the year 1935 the area of the National Zoological Gardens was further increased by 16.3493 morgen reserved by Executive Council No. 2779 of the 15th November, 1935 (Portion O of the farm Prinshof No. 628, diagram S.G. No. A. 1567/36). This area lies on the eastern side of the Northern Extension. At present the total area of the National Zoological Gardens is 48 morgen 254 square roods.

Apart from the new zoo built on the Northern Extension, numerous replacements, alterations and repairs have been made since the year 1927 and new buildings built. A complete enumeration cannot be made here, but it should be stated that the drainage of "Rus in Urbe" met with special attention in the years 1936 and 1937. Previous to this there was only one

**ROADMASTER TYRE SERVICE (PTY.) LTD., VERMEULEN-
STRAAT 377 & 379, PRETORIA.**

brick furrow in the Zoo. In the year 1937 the macadamising of the more important roads in the Zoo was started, and this work is being continued as funds permit.

With the exception of the depression years 1930 to 1932 and an occasional subsequent year, the number of persons visiting the Zoo has steadily risen since the year 1927. A record admission was attained in the year 1952, when 368,266 people passed through the turnstiles.

In view of the much larger crowds that must be handled in recent years, the Board found it necessary to replace the two small ticket-offices that had served since the year 1904. An entrance worthy of the institution was therefore, built in the year 1942.

On the 23rd November, 1951, the Minister of Education, Arts and Science, the Honourable J. H. Viljoen, unveiled a bronze tablet in memory of the late Dr. J. W. B. Gunning. The memorial was designed by the late Mr. J. S. Cleland, formerly a member of the Board of Trustees, and is situated in the main avenue not far from the main entrance.

— Dr. R. BIGALKE.

(Author of: *"The National Zoological Gardens of South Africa, Pretoria.—C.N.A., S.A., 1954*).

DIE BELGIESE POSMUSEUM IN BRUSSEL

DIE Belgiese Posmuseum in Brussel (Rogierlaan 162) is 'n uitvloeisel van die Koninklike Besluit van 18 Mei 1831 en is op 7 November 1936 vir die publiek geopen. Dit vorm 'n deel van die Ministerie van Verkeerswese, waarvan die bestuur van die poswese 'n onderdeel vorm. Die museum staan onder leiding van 'n beheerder, wat 'n posamptenaar is en onder toesig van 'n kommissie waarvan die hoof van die poswese ampshalwe voorsitter is.

Volledige besonderhede aangaande die museum en die tentoongestelde versamelings kan aangetref word in die voortreflike publikasie „Historische Toelichtingen. Post. Telegraaf. Telefoon” (Brussel, s.j.) wat deur die heer L. Hallemans, van die Posmuseum, aan ons gestuur is. Die publikasie (94 bladsye teks en afbeeldings) gee 'n uitstekende weergawe van die Belgiese posterye in sy verskillende vertakkings en ook 'n opgawe aangaande die inhoud van die Posmuseum.

**PRETORIA VERENIGDE MELKERIE, BPK., JACOB MARÉ-
STRAAT 149, PRETORIA.**

In die Posmuseum is gegroepeer en bewaar:

(I) Die versamelings betreffende die geskiedenis van die briewepos voor die begin van die Koninkryk België, veral met betrekking tot die vervoer van posstukke deur munisipale bodes, die poswese soos georganiseer deur agtereenvolgende verteenwoordigers van die beroemde geslag Thurn en Taxis, die perdepes ten tyde van die Republiek en die Franse Keiserryk (1795—1815) en die poswese tydens die tydperk van die Koninkryk van die Nederlande toe Nederland en België een koninkryk gevorm het (1815—1830).

(II) Die versamelings van voorskrifte in verband met die Belgiese posterye van 1830 tot hede en soortgelyke versamelings in verband met die buiteland.

(III) Versamelings van alle seëls wat sedert 1849 deur die Belgiese owerheid uitgegee is en sortgelyke versamelings met betrekking tot lede van die Wêreldposvereniging.

(IV) Versamelings van oorspronklike tekeninge van Belgiese posseëls.

(V) Stempels en plate wat gebruik is vir die vervaardiging van Belgiese posseëls.

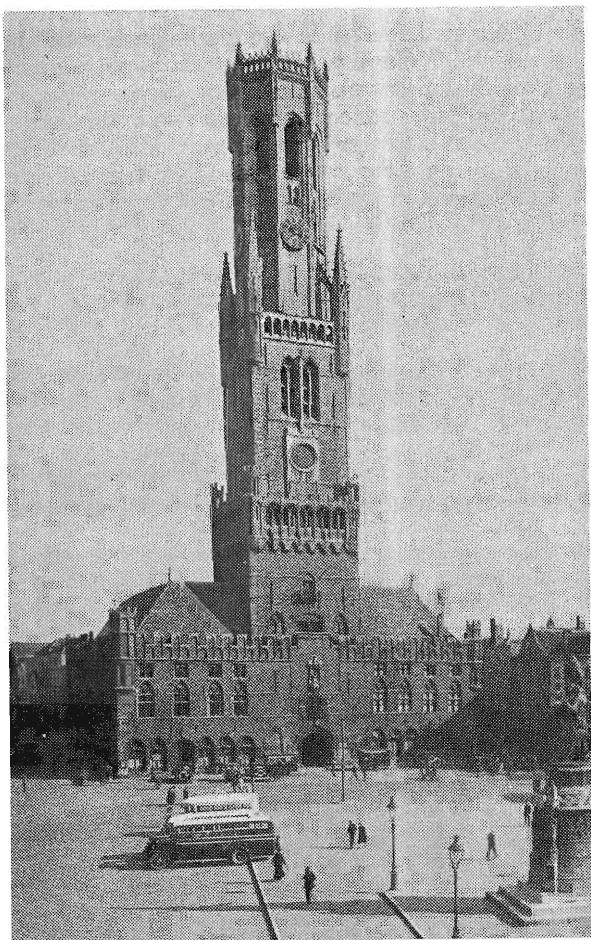
(VI) Versamelings in verband met die ontwikkeling van die telegraaf en die telefoon (1794 tot hede).

(VII) 'n Boekery in verband met die briewepos, die posseëlkunde, die telegrafie en die telefonie.

Van tyd tot tyd word konferensies in die Posmuseum gehou, terwyl die versamelings gereeld op drie dae per week besigtig kan word. Dit geld ook vir die eerste Sondag van elke maand. Die toegang is kosteloos en dit wil voorkom of 'n gids beskikbaar is om groepe rond te lei.

'n Besondere kenmerk van die organisasie van die outydse poswese in België is dat dit van 1490 tot 1815 in hande was van verskillende verteenwoordigers van die geslag Thurn en Taxis (Tassis). Van 1490 tot 1517 was Franciscus van Tassis die eerste groot meester van die posterye in die Nederlande. Hy is omstreeks 1450 in die omgewing van Bergame (Italië) gebore en is in 1517 in Mechelen oorlede. In 1505 het Filips die Skone hom, nadat hy in 1490 as hoof van die poswese aangestel is, met die organisasie van die koninklike diens van koeriers tussen Brussel, Wenen, Parys en Madrid belas. Later het F. van Tassis verlof gekry om briewe van nie-amptelike aard te vervoer. Van Tassis kan as die stigter van internasionale poswese beskou word. Karel Anselmus, Prins van Thurn en

**CONSTANTIA DRANKWINKEL, PRETORIUSSTRAAT 279,
PRETORIA.**

Tassis, was die elfde grootmeester (1773—1792; 1793). Hy is deur die Franse heersers uit sy pos onthef. Dieselfde het met die laaste grootmeester, Prins Karel Alexander van Thurn en Tassis, gebeur. Hy het van 1814 tot 1815 as grootmeester opgetree maar nadat die Koninkryk van die Nederlande tot stand gekom het (tydelike vereniging van Nederland en België) is sy dienste as oorbodig beskou.

ROADMASTER TYRE SERVICE (PTY.) LTD., 377 & 379 VERMEULEN STREET, PRETORIA.

Aan die geslag Thurn en Tassis herinner die kasteel van Beaulieu te Machelen (by Brussel) wat tans as 'n museum vir die publiek toeganklik is en in 1653 tot 1654 op las van die sewende groot meester gebou is.

Uit hierdie besonderhede blyk dat België in die verlede 'n groot rol in die ontwikkeling van die poswese gespeel het. Ook vandag is dit nog die geval. In hierdie verband kan o.m. genoem word dat die Belgiese poswese reeds in 1950 besluit het om die binnelandse posvervoer te bespoedig deur op die roete Brussel, Libramont, Luik, Tongeren, Hasselt, Beringen, Turnhout, Herentals, Antwerpen, Brussel daeliks 'n hefskroefvliegtuig in gebruik te neem.

Gesien die hede en verlede van die Belgiese poswese is die Posmuseum in Brussel 'n belangrike skakel.

Bronne: „Historische Toelichtingen”. Brussel, s.j.

„Historische bescrijvingen betreffende de grootmeesters der postereien en het Kasteel van Beaulieu. Brussel, vermoedelik 1952. In verband met die ontwikkeling van die posterye in Duitsland kom in die tydskrif „Merian” (1952, deel 6 „Wunderbare Post-Reise” o.m. die bydrae „Kleine Kulturgeschichte der Post” voor. Van meer belang is dr. Wolfgang Funke se werk „Das Buch der Post” (Bonn, 1954).”

— J. PLOEGER,

By die afbeelding :

Reeds in die vroeë Middeleeue was die posverkeer tussen die Vlaamse handelstede belangrik. Op die afbeelding die „Belfort” van Brugge met die naaste omgewing. Opname: Foto Brusselle, Brugge.

DIE VESTIGING VAN INDIËRS IN PRETORIA

DIT kan nie met sekerheid gesê word wanneer Asiate of „Koelies”, soos hulle destyds genoem is, vir die eerste keer die Suid-Afrikaanse Republiek binnegekom het nie. Ofskoon die instroming vanuit Natal vanaf 1882 begin het en Pretoria blykbaar die „Koelies” se eerste vastrapplek was, bestaan daar tog gegewens wat daarop dui dat die eerste Asiate tydens die Engelse Tussenbestuur Transvaal binnegekom het. Gedurende 1883 het die getalle Asiate in Pretoria so onrusbarend toegeneem dat toe alreeds na hulle verwys is as die „koelie-plaag”. Tot hulle blywende eer moet

**A. W. DAVIS & CO. LTD., COMPLETE HOUSE FURNISHERS, 230
CHURCH ST., PRETORIA.**

vermeld word dat dit veral die Engelse handelaars in Pretoria was wat die ernstige bedreiging vir die blanke beskawing in Transvaal onder die aandag van die publiek gebring het. Op 'n kragtige wyse het hulle die openbare mening wakker geskud en gemonster teen die nuwe Asiatiese gevaar wat die hele blanke lewenswyse kon ondermyn indien daar nie vroegtydig effektiewe maatreëls getref word nie.

Koerantberigte van 1883 gee ons 'n duidelike aanduiding hoe die nuwe Koelie-kwessie aangevoel en watter oplossing daarvoor aan die hand gedoen is: dieselfde oplossing wat nou, meer as 75 jaar daarna, vir die eerste keer op 'n effektiewe wyse in die praktyk toegepas gaan word.

Die eerste openbare vergadering in verband met die „koelie-plaag” het op 24 April 1883 in Pretoria plaasgevind, nadat 'n omsendbrief oor die aangeleentheid uitgestuur is op die dringende versoek van 'n aantal voor-
aanstaande Afrikaans- en Engelssprekende ingesetenes van Pretoria, „wien het niet was ontgaan, dat de koelie-bevolking in de hoofdstraat van de stad dagelijks toenam”. Op die vergadering het verskillende sprekers 'n lang reeks besware teen die Koelies se vestiging in die blanke dorpe na vore gebring. Die sprekers het hulle veral sterk uitgespreek teen die indringing van die koelies na die middelpunt van die dorpe, „wyl door hen de waarde van de grondeigendommen vermindert, dat zij altijd onzindelijk in hunne gebruiken en gewoonten waren, waardoor zij gevaar deden ontstaan door hen in 't leven roepen of voortplanten eener besmettelijke ziekte.” Verder was daar ook ernstige klages uitgespreek teen die Koelies se manier van handeldrywe. Tenslotte „werd er aangehaald dat deze plaag in Natal zulke afmetingen had aangenomen, dat het tot onderwerp eener speciale wet zou worden,” en in Harrismith was hulle alreeds verbied om handel te drywe.

Alreeds op daardie eerste openbare vergadering i.v.m. die Koelie-kwessie in Transvaal kry ons die verrassende voorstel vir 'n aparte groepsgebied vir die Indiërs van Pretoria en die ander Transvaalse dorpe waar hulle hul sou vestig. Deur die vergadering „werd (het) noodzakelijk geacht dat zij van het middenpunt der stad naar een afzonderlijke locatie zouden worden verwijderd.” Vervolgens is 'n komitee gekies om met die regering oorleg te pleeg „ten einde zulke stappen te nemen als moge blijken nodig te zijn.”

Kort daarna, op 8 Mei 1883, is 'n groot goedbygewoonde politieke vergadering deur mnr. J. C. Preller, die Volksraadslid vir Pretoria, byeen-geroep om op hoogte te kom van die verlangens en wense van sy kiesers. Op die vergadering het mnr. E. F. Bourke 'n uitvoerige betoog oor die Koelie-kwessie gelewer, waarin hy veral die koelies se manier van handeldrywe aan die kaak gestel en gelaak het. „Hij wijst er op hoe deze Koelies te Pietermaritzburg tot een ware plaag zijn geworden, waar zij het beste gedeelte der hoofdstraten in beslag hebben genomen. Ook hier zal zulks

**DIE HUTSPOT, KOFFIEHUIS & RESTAURANT, SENTRAAL-
STRAAT, PRETORIA.**

het geval worden, wanneer niet tijdig krachtige maatregelen worden genomen om die bevolking te keeren, die de stad bedreigt in een grooten vuilnishoop te zullen veranderen. Hij wenscht dat de Arabieren naar locaties zullen worden verwezen; zij kunnen niet te midden eener nette burgerij geduld worden." Op voorstel van mnr. T. W. Beckett het die vergadering besluit om 'n memorie op te stel vir voorlegging aan die volgende sitting van die Volksraad.

Daarna is daar verskillende memories aan die Volksraad deur blanke handelaars en boere gerig, Afrikaans- sowel as Engelssprekend, waarin ernstig daarop aangedring is dat effektiewe maatreëls deur die Volksraad getref moes word om die verdere instroming van Asiate te keer, en ondiegene wat alreeds in die Republiek gevestig was, in lokasies, weg van die blankes, te plaas. Maar ongelukkig was die hande van die Republiek gebind deur Artikel 14 van die Londense Konvensie van 1884, en daarna was dit vir die Volksraad nie moontlik om die Koelie-vraagstuk op 'n effektiewe wyse op te los nie, sodat ons vandag, na meer as 75 jaar, nog met die „Koelie"-vraagstuk opgeskeep sit.

H. M. REX.

Besonderhede Aangaande M. C. Genis, dr. B. C. A. D. Arnoldi, Fred Haenert en R. A. Van Nispen

Met verwysing na mnr. J. A. Lombard se bydrae „Vrymesselary in die ou dae in Pretoria" („Pretoriana", nr. 24, bl. 14 e.v.) volg hier 'n paar besonderhede met betrekking tot bogenoemde persone.

M. C. Genis (bl. 22). Afstammeling van Evert Genis, 'n Nederlandse onderwyser wat saam met sy eggenote en sewe kinders op 6 April 1850 aan boord van die Nederlandse skip „Amicitia" van Amsterdam na die Kaap vertrek het. Ten tyde van sy vertrek na die Kaap was Evert Genis 41 jaar oud en op De Beemster (prov. Noordholland) woonagtig. Hy en sy gesin is op koste van 'n Amsterdamse kommissie uitgestuur. Die reiskoste het fl. 300 bedra. In 1851 was Genis onderwyser op Piketberg, in 1852 was hy as onderwyser op Victoria werksaam. In 1853 het hy 'n skool in Kaapstad geopen.

In dr. N. Mansvelt se werk „De betrekkingen tusschen Nederland en Zuid-Afrika" (bl. 123) is verwys na *M. C. Genis* as posmeester -landdros-

**BECKETT, MURRAY & KIE. (EDMS.) BPK.: DEPARTEMENTELE
WINKEL, KERKSTRAAT 298, PRETORIA.**

klerk op Christiana en in dieselfde werk is verder vermeld dat die Genis-geslag 'n aantal onderwysers in die Suid-Afrikaanse Republiek opgelewer het. In 1898 was J. G. Genis onderwyser op Scheerpoort. Die jongste kind van E. Genis is tydens die seereis na die Kaap gebore.

Die „Amicitia” (kapt. Abrahams, 323 ton) het op 29 Julie 1850 in Tafelbaai aangekom.

B. G. A. D. Arnoldi (bl. 22). Bernardus Gregorius Anthonius Daniël Arnoldi. Afkomstig van Monnikendam (prov. Noordholland, Nederland). Voor sy vertrek na Suid-Afrika geneesheer aldaar. Ten tyde van sy vertrek uit Nederland het dr. Arnoldi opgegee dat hy sonder beroep, 34 jaar oud en Evangelies Luthers was.

Hy het op 22 April 1858 aan boord van die fregatschip „Estafette” (kapt. A. M. H. Rietveld) van Texel na Suid-Afrika vertrek. Die „Estafette” (424 ton) het op 8 Julie 1858 in Simonsbaai aangekom en op 31 Julie van die Kaap na Port Natal (Durban) vertrek. Daar het die skip op 20 Augustus 1858 aangekom. Arnoldi was onder die passasiers wat op Port Natal van boord gegaan het.

Daar bestaan 'n moontlikheid dat *Fred. Haenert* aan boord van dieselfde skip was. In die Natalse lys (Immigrasie en skeepsvaart) is „Mr. Haenert” vermeld.

R. A. van Nispen het as passasier aan boord van die Nederlandse skip „De Zaanstroom” (kapt. R. L. Schaap, 630 ton) op 6 Julie 1861 van Nieuwediep (toenmalige voorhawe van Amsterdam) na Suid-Afrika vertrek. Die skip het met 52 passasiers aan boord op 22 September 1861 in Tafelbaai aangekom. Ds. J. Beyer het hierdie reis beskryf.

J.P.

Kennisgewing :

Die vierde aflewering van „*Uit die Briewe van Arnold Theiler*” is betyds van dr. Spies ontvang, maar vanweë 'n gebrek aan plaasruimte moet dit ongelukkig agterweë gehou word tot met die publikasie van Nr. 29 in April 1959. (Red.)

DONORS: We gratefully acknowledge the following donations towards the SCHOOL GARDENS COMPETITION:

1. Mr. Kingsley of the firm Kingsley & Marais, the Austin Motor Agents, £10 as the 2nd prize;
2. Mr. G. Rissik, our Treasurer, £5 as the 3rd prize.

KUTER'S PHARMACY: CHEMIST AND OPTICIAN, TRANSVALIA BUILDING, CENTRAL ST., PRETORIA.

Gencotskap Oud-Pretoria

(Gestig: 22 Maart 1948)

Ons doel: Om te waak oor die
geskiedenis van ons stad en
distrik.

Association Old Pretoria

(Founded: 22 March, 1948)

Our aim: To preserve the past for
the future of our city and
district.

BESTUUR:

EXECUTIVE COMMITTEE:

Ere-President — DIE BURGEMEESTER VAN PRETORIA — *Honorary President.*

THE MAYOR OF PRETORIA.

Voorsitter — Dr. W. H. J. PUNT — *Chairman.*

Ondervoorsitter — Dr. G. W. EYBERS — *Vice-Chairman.*

Sekretaris — Dr. F. J. DU TOIT SPIES — *Secretary.*

Penningmeester — Mnr./Mr. G. RISSIK — *Treasurer.*

Argivaris — Mnr./Mr. A. M. DAVEY — *Archivist.*

Redakteur — Mnr./Mr. H. M. REX — *Editor.*

Sakebestuurder — Mnr./Mr. J. M. H. VAN AARDT — *Business Manager.*

Lede — Mej./Miss J. H. DAVIES — *Members.*

Mnr./Mr. C. L. DE BRUYN.

Dr. V. FITZSIMONS.

Dr. J. PLOEGER.

Mnr./Mr. J. PRELLER.

Verteenwoordiger van die Stadsraad/Representative of the City Council:

Mnr./Mr. L. J. VAN DEN BERG,

Burgemeester/Mayor.

Bydraes moet asb. gestuur word aan die Redakteur, Posbus 1422, Pretoria.

Contributions may be sent to the Editor, P.O. Box 1422, Pretoria.